

Menekülés Bécsbe

Katalógus-előszó

Egy magyar népviseletbe öltözött kislány belenéz a fényképezőgépbe az 1960-as évek elején. Gyerekek a bécsi óriáskerék előtt. Egy kisfiú a herrengassei toronyház tetőterasz korlátjának támaszkodik. Háttérben a bécsi Szent István-dóm. Megint a gyerekek vasárnap, bokrok közt a bozótban. Mögöttük tábla: „Államhatár”.

A családi képek több indítékról mesélnek: arról a vágyról, hogy megőrizték hagyományaikat, hogy „normális” bécsiek legyenek és emlékezzenek arra az eseményre, amely miatt gyökeresen megváltozott az életük, amikor 1956 novemberében – a magyar forradalom leverése után – az osztrák fővárosba menekültek. A család mindhárom kívánsága megvalósulni látszik: a „normális” bécsi élet révén s a menekülésre és a magyarországi származásra való emlékezéssel.

A történet a Bécsben maradt emigránsok esetében nem példa nélküli. A menekülés utáni életről és az ausztriai befogadásról szóló elbeszélések kicsengése túlnyomórészt kedvező. Azok a súrlódások, ame-

Az Előszó a bécsi Wien-Museum „Menekülés Bécsbe” című kiállítás-katalógusához készült. A kiállítást és a kétnyelvű katalógust is három történész, Rásky Béla, Peter Eppel és Werner Michael Schwarz készítette. A bécsi tárlatot – nagy érdeklődés mellett – 2006. szeptember 6-án nyitották meg. A Barátság szerkesztősége köszönetet mond a szerzőknek a katalógus Előszavának közlésre való átadásáért.

lyekre a közelebbi faggatózás közben fény derül, csak keveset változtatnak ezen a képen. Az akkori érintettek összefoglalója feltűnően egyezik a hivatalos osztrák történelemkép erre vonatkozó részleteivel. A nagy osztrák történet ma szinte egybevág a menekültek emlékeivel: *1956-ban az osztrákok feltétel nélkül és szívélyesen fogadták be a menedéért folyamodó magyar szomszédokat.*

A helyzet paradox: míg az 1989 utáni demokratikus Magyarország nem képes megegyezni a „forradalom és szabadságharc” saját nagy elbeszéléséről, addig az 1956-os forradalom osztrák megítélése az osztrák legújabb kori történelem vitán felül álló része lett. 1956 ugyanakkor nem a felkelés, nem a harc, hanem annak leverése, tragédiája miatt lett a történelmi konszenzus része. A tömeges menekülés és főként a *száznyolcvanezer* ember áldozatkész, spontán, önkéntes befogadása immár a kollektív osztrák emlékezet szilárd része, a Második Köztársaság befogadó országként való önértékelésének egyik tartóoszlopa.

Ausztria számára 1956 nem pusztán a szomszédos országban levert forradalmat, az ösztönszerű és mélyen szívélyes segítségnyújtást jelentette. Az 1956-hoz fűződő osztrák viszony valójában abban mutatkozik meg, hogy ez az esemény jelentősen hozzájárul az osztrák identitás kialakításához, az osztrák nemzet megteremtéséhez. A magyarországi menekültek megsegítésére 1956-ban szervezett, pártok fölötti, országos bizottság nem véletlenül viselte az „Osztrák Nemzeti Bizottság Magyarországiért” nevet. 1945 után talán az első olyan szervezet volt, amelynek elnevezésében az „osztrák” és a „nemzet” szavak maguktól értetődően álltak egymás mellett.

Ez a kollektív emlékezet ezernyi saját emlékezésre ágazik szét. Bizonyos életkori csoportban nincs Ausztriában olyan család, amely ne ismerne magyarországi menekülttel kapcsolatos, egészen személyes történetet.

A mindkét fél számára többnyire szerencsés befejezés ugyanakkor elfedte azt, hogy ez a történet egyáltalán nem zajlott olyan súrlódásmentesen, mint ahogy emlékeznek rá. Amíg a magyar családok valóban letelepedtek Bécsben, rendszerint több év telt el. 1960-ban még éltek menekültek a táborokban. Munkát gyakran csak a Magyarországon megszerzett képesítéssel találtak, a nyelv elsajátításának

szintén megvoltak a maga buktatói. Számos fiatal, aki egyedül menekült át a határon, Ausztriában ragadt. Visszamenni nem akart, továbbvándorolni pedig nem volt szabad. Hans *Strotzka* és Vera *Ligeti* pszichoanalitikus tanulmánya depresszióról, agresszióról és az osztrákokkal szembeni mély ellen-szenvről tudósít, akiket – a gyűlölt haza és az elérhetetlen álomcél közti „senki földjén” – felelőssé tesznek a saját helyzetükért. Az osztrákokat „tokosoknak” nevezik, tehát burokokban élőknek, akik a valódi életről mit sem tudnak. Ez egy korai tanulmány: a magyarok kendőzetlenül és majdani kedvező tapasztalataiktól, kellemes emlékeiktől függetlenül adnak számot az első ausztriai élményeikről.

A táborokban igen rendezetlen, feszült és nyugtalan a hangulat. Többnyire olyan kényszerből átalakított laktanyákról van szó, mint Traiskirchen vagy Kaiser-Ebersdorf. Olyan iskolákról, menekült- és koncentrációs táborokról, amelyek a háborús és háború utáni Bécsre voltak jellemzőek. 1956-ban még sokan tudták, mit jelent vagy jelenthet a tábor: az emberek megsemmisítésének vagy legalábbis brutális adminisztrálásának helyét. A *Caritas* éles kritikával illette ezt az elszállásolási formát, és úgynevezett „vendégfogadó-akciókat” szervezett, amelyekkel kisebb vendéglátóegységekben helyezték el a menekülteket. Több nemzetközi szervezet – az *ENSZ Menekültügyi Főbiztossága*, az *American Joint Distribution Committee*, a *Nemzetközi Szociális Szolgálat* és a *Nemzetközi Ifjúsági Segélyegyesület* – szintén támogatták a menekültek vendégfogadóiban, otthonokban, szállodákban, panziókban és magánzállásokon való elhelyezését, hogy ezzel is elkerüljék a táborokat. A menekültek összezsúfolásától a pszichológusok is óva intettek. A táborok az adott helyzetben a legnagyobb veszélyt, a rémhírek terjesztésének táptalaját jelentették. A hiányos tájékoztatási politika épp annyira elbizonytalanította az embereket, mint a magyar titkosszolgálat embereinek felbukkanásáról keringő pletykák vagy a vegyes részvétellel létrehozott hazatelepülési bizottságok. Sok minden a mai napig tisztázatlan. A kifejezetten a magyar menekültek ügyének intézésére létrehozott belügyminisztériumi osztály iratait időközben kidobták, megsemmisítették, ezért a jövőben is csak kevés új adat várható. Mindössze a jegyzőkönyvek maradtak meg, amelyekből legalább benyomás szerzhető a probléma összetettségéről és a hatóságok logikájáról.

A menekülteknek komoly lelki megrázkódtatást okoztak az ausztriai megérkezésük utáni összeírások. Ezen nem változtatott az a tény sem, hogy számukra (miként 1968-ban a „prágai tavasz” leverése után a csehek és a szlovákok számára is) kollektív menekültjogi megoldás volt érvényben: valamennyi határon átlépő ember automatikusan menekültstátust kapott. Pusztán a személyes adatok rögzítése is a félelem és a megalázottság érzését váltotta ki.

Az osztrákok kezdetben valóban őszinte szívéllyessége rövid idő elteltével szintén megváltozott. Már 1956 novemberében a médiumokban és a politikai körökben megsokasodtak azok a hangok, amelyek Ausztria túlterheltségét emlegették. Hamarosan hálátlan menekültekről szóltak a híradások. Ilyennek ítélték azokat, akik már nem szorultak segítségre, önálló lépéseket tettek, hangot adtak a saját szándékuknak, vagy többet engedtek meg maguknak az illendőnél a segélyek felvételekor (például egy drága dzsekit vettek a bécsi Grabenen.)

A bécsi politika a lakosság rosszallásával szembe-sült, mivel a menekültek ingyen vehették igénybe a tömegközlekedési eszközöket. Később már a magyarországi menekültek vétségeiről szóló jelentések is helyet kaptak az újságokban, ami határozott jele a közvélemény megváltozásának. A kijózanodás és az elfojtott agresszió szakaszát – amint ezt Hans *Strotzka* már 1958-ban megállapította – ismét az az időszak követte, amikor a megszokás miatt a barátságos érdektelenség jutott érvényre.

A színpalak mögött – miként az Osztrák Minisztertanács jegyzőkönyveiből tudható – a „menekült-probléma megoldását” elsősorban a menekültek külföldre való továbbvándorlása jelentette. *Valójában a száznyolcvanezer menekültből mindössze tizennégyezer maradt Ausztriában.* 1956-ban és 1957-ben még nem

kezdődött meg az integráció, javában alkudoztak a menekültekről. Több állam is érdekelt volt a befogadásukban, ez a szándék azonban nem terjedt ki mindenre. A beteg és idős emberek, valamint a családok voltak a lassan folyó egyezkedések tárgyai. *Svájc* például késznek mutatkozott a tüdőbetegek befogadására is, más országok viszont – a tárgyalási iratok tanúsága alapján – szigorú „szelekciós feltételeket” támasztottak. A táborokban állítólag az „Idegenlégió” is toborozni próbált. A „*Szocialista Ifjúság*” által kiadott röplap legalábbis ettől intette óva a táborlakókat. Habár lassan konszolidálódott a magyarországi helyzet, és sokakat honvágy gyötört: a legkevésbé Magyarországra akartak visszatérni. Közvetlenül 1956 után ugyanis tombolt a terror Magyarországon. A forradalom otthon maradt résztvevőivel kegyetlenül leszámolnak, több száz halálos ítéletet hajtottak végre.

A diplomáciai illem számos csatlódást és rengeteg cinizmust próbált elrejteni. Zárt ajtók mögött az osztrák miniszterek rendszeresen fakadtak ki a „külföld” – véleményük szerint – kétséges elkötelezettsége miatt. Ez persze nem azt jelenti, hogy ne áramoltak volna az akkori viszonyokhoz képest hatalmas segélyezési és támogatási pénzeszegek Ausztriába. Az ebben részt vevő szervezetek és államok listája lenyűgözően hosszú. 1957-ben a *Der Spiegel* német hírmagazin egyik cikke váltott ki izgalmat és diplomáciai tiltakozást, mivel azt állította, hogy Ausztria meggazdagodott a nemzetközi segélyjuttatásokból.

A menekültek szemszögéből a továbbvándorlás, amelyet jelentős részük kezdettől fogva tervezett, nehézkes és idegőrlő vállalkozássá vált a hosszú tétlenség, a várakozás és a gyakran pletykák keltette zavargások miatt. Vágyaik célja többnyire az Amerikai Egyesült Államok volt. Amikor az USA 1957-ben bejelentette, hogy átmenetileg kimerült a befogadási keretszám, a táborokban tiltakozó akciókra és éhségstrájkokra került sor. Néhány, már más országba továbbvándorolt menekült azért tért vissza Ausztriába, mert azzal számolt, hogy innen jobb eséllyel juthat ki Amerikába.

A „menekültprobléma megoldását” osztrák részről jelentősen megkönnyítette, hogy azok, akik 1956-ban elhagyták Magyarországot, többségükben fiatalok és férfiak voltak. Többnyire jó képesítéssel rendelkeznek, és munkaerőként – az éppen elkezdődő, háború utáni gazdasági fellendülés miatt – egész Európában keresettek voltak. Magyarország számára viszont ez az úgynevezett humán erőforrások jelentős apadását eredményezte, amit hosszú ideig az ország társadalmilag és gazdaságilag sem hevert ki.

A média menekültekről szóló tudósításai ezt a valóságot mindenesetre messzemenően figyelmen kívül hagyták. Túlságosan is szilárdak azok a képi

hagyatékok, amelyek az emberi szenvedést, főként a menekültek sorsát a családok, asszonyok és gyerekek ábrázolásához kötik. Fiatal férfiakat mutató felvételek viszonylag ritkán láthatók. Az akkori amatőr-fotók más történetről szólnak. Főként a nemzedék bizakodó álom- és vágyképeit mutatják az akkori osztrák társadalomba való lassú beilleszkedésről. Mintha a nagy, hivatalos történetet kissé másként és más nézőpontból akarnák bemutatni.

A magyar forradalom és az azt követő – Ausztriába vagy Ausztrián keresztül történő – menekülés megtekinthető anyaga sok mindent elárul arról a valójában szokványos körülményről, amelyet a nagyobb események miatt gyakran elfelejtenek. A szűkebb értelemben vett politikán túl ugyanis életideálokról, álmokról van szó, amelyek általában jellemzőek voltak az akkori idősakra. *Amerika* például nemcsak számos magyar fiatal célja volt az 1950-es években, ahogy a *gépkocsi* is a függetlenség és a jólét képzeivel rokon értelmű. Az Amerikába kivándorolt asszony olyan felvételt küld haza a magyarországi rokonainak, amelyen lezserül egy utcai cirkálóhoz támaszkodik. Egy fiatal menekült a bécsi Belvedere kertjében fényképeztetni le magát egy idegen kocsi előtt. A ma közismert újságíró – akkori emigráns – büszkén feszít élete első autója előtt a bécsi Duna-csatornánál.

A hagyomány a megdöbbentő mértékű ausztriai magán-segélynyújtás emlékét is őrzi. Az első hetekben legalábbis nem volt ritka, hogy a menekülteket magánszemélyek fogadták be, ruházták fel, sőt gyakran hosszabb távra is ellátták. Megmaradt *Paula Wessely* színésznő egyik levele, amelynek tanúsága szerint két menekültet fogadott be, s ezért lemondja az Ungarn-Hilfe jótékonyági rendezvényen való részvételt. A magyarországi forradalom kitörése utáni első napokban az állami és hivatásos segélyszervezeteket főként a segítségnyújtásra elszánt magánszemélyek rohama terhelte túl. A *Bürgertheaterben* ötven rendőr biztosította a rendet a segélyek leadásánál. A színházteremben álló, lenyűgözően magas doboztornyok képei jól igazolják ezt. Magyarországról röplapok érkeznek, amelyeken köszönetet mondanak az osztrák lakosságnak, a naplóbejegyzések pedig közvetlenül Magyarországra küldött segélycsomagokról adnak hírt. A segítőkészség első hullámát Hans Strotzka „tömeglélektani szempontból érdekes felbuzdulásnak” nevezi. Arról, hogy mi válhatta ki ezt az erőteljes elkötelezettséget, különféle magyarázatok léteznek. Az egyik Magyarország és Ausztria hosszú közös történetére utal, amely pedig egyáltalán nem volt mentes a konfliktusoktól, ha például az 1848/49-es forradalom és szabadságharc leverésére gondolunk. 1918 után azonban mindkét ország hasonló megítélés alá esett az első világháború elvesztése és annak következményei miatt. 1956-ban számos rokoni kapcsolat érintetlen volt még. Elevenen élt – az a főként értel-

miségi körökben ébren tartott – emlék, hogy Bécs a Monarchia multietnikus és multikulturális világvárosa volt. Ehhez járultak azok a – filmek és az operettek által életre keltett, életben tartott – népszerű minták, amelyek a magyarokat rendszerint a szabadságszeretettel, a heves vérmérséklettel s életörömmel jellemezték. Az 1956-ban forgatott és decemberben, a legerősebb menekültáradat idején bemutatott film, a „Sissi, a fiatal császárné” olyan magyarokat állított a hősnő mellé, akik az osztrák udvar alakjaival szemben szintén szabadságszeretők és természetes viselkedésűek.

Egy másik magyarázat a szovjet megszállás alatt szerzett osztrák tapasztalatokról szól, s amely szerint ezek okozták volna a forradalom és a menekültek iránti rokonszenvet. A tömeglélektanból indul ki egy harmadik magyarázat, amely szerint a politika és a média mellett a „normális” emberek is megsejtettek valamit abból az esélyből, amelyet 1956 kínált Ausztriának. A hidegháború idején s szinte pontosan egy évvel az osztrák államszerződés megkötése után a köztársaság bebizonyíthatta azt, amiben eleinte csak államjogilag, illetve világpolitikailag egyeztek meg a szuperhatalmak: *Ausztria demokratikus és nyugati ország*. A politika nagyon gyorsan felismerte, hogy a menekültek jelentős mértékben javíthatják az ország képét. Ez nemcsak nemzetközi segítséget biztosított Ausztriának, hanem főként komoly hírnevet és az egész világra kiterjedő ismertséget. *Bécs néhány hónapra a médiumok és a politika nemzetközi jelentőségű színhelye volt*. Richard Nixon amerikai alelnök bécsi látogatásának képei a váratlanul visszaszerzett politikai jelentőség büszkeségét mutatják.

Az új országkép, úgy tűnik, a nemzetiszocialista múlttal való, amúgy is problematikus szembenézés

további elodázását tette lehetővé. Az események e szempontból Ausztria egyfajta nemzeti és nemzetközi tisztára mosását eredményezték. 1957-ben nyilvánvalóan a lehető legnagyobb sietséggel legyártották „*Az életem legszebb napja*” című filmet, amelyet Max Neufeld rendezett. A film egy magyar menekült kisfiú történetét meséli el, aki röviddel megérkezése után a Bécsi Fiúkórushoz kerül. A közelmúlt osztrák történelmét felidéző film végkicsengése az, hogy Ausztria és az osztrákok mindig is jók és segítőkészek voltak, függetlenül attól, kinek a kezében volt éppen a politikai hatalom.

Ezzel szemben a magyarok – s ez 1956 egyik következményének tűnik –, a közkeletű osztrák el-

képzelésben elvesztették a hagyományos jellemzőiket. Heves vérmérsékletük és szabadságszeretetük helyét rászorultságuk és elesettségük vette át. 1956-ban számos kép készült a menekültekről, amelyek sok mindent elmondanak arról a büszkeségről is, amelyet az osztrákok az újonnan megszerzett jólétük miatt éreztek. A szociáldemokrata *Vorwärts Kiadó* képes hetilapja, a *Wiener Bilderwoche* 1956 karácsonyán képriportot közölt egy magyar családról, amelynek tagjai nem tudnak betelni a Mariahilferstraße üzleteinek pazar kirakataival.

Ausztriában a magyar menekültáradat közvetlen kül- és belpolitikai következményeiről 1956-ban egyetértés mutatkozik. Heves vitákat gerjeszt azonban, hogy ki sajátíthatja ki politikailag a forradalmat, más szóval, kinek a helyzetét erősíti a forradalom? Mi történt Magyarországon? Forradalom, szabadságharc, népfelkelés, válság? Mindegyik fogalom elárul valamit az esemény politikai értelmezéséről. A kommunizmus, a szovjet megszállás ellen vagy a jobb szocializmusért folytatott harc volt valójában?

A korszak számos plakátja tanúskodik a magyar forradalom osztrák értelmezésének konfliktusairól, egyedül az *Osztrák Néppárt* tudta egyszerűen meghatározni a saját pártvonalát. *A Néppárt szerint a kommunizmus elleni nemzeti felkelésről van szó*. A szociáldemokrácia álláspontja már nehezebben közvetíthető. Szerintük Magyarországon a kommunizmus ellen, de a demokratikus szocializmus érdekében zajlott a küzdelem. Főként a *Szocialista Ifjúságon* belül vagy *Christian Broda* elemzéseiben teret kapott az a nemzetközi recepció is, amely a magyar forradalmat az ifjú nemzedéknek a megrögzült, elnyomó rendelleni harcaként értelmezte. A fiatal forradalmárok képei, akik utcai ruhában, vállukon fegyverrel, kihívóan a kamerába néznek és az önszerveződő mun-

kástanácsokról készített felvételek egyaránt a politikai ikonográfia részei lettek.

Az *Osztrák Kommunista Párt* (KPÖ) kezdettől fogva kisebbségi nézetet képviselt. A kezdeti vonakodás után elfogadta a szovjet álláspontot, és *ellenforradalomként ítélte el a magyarországi harcokat*. Ausztriát azzal vádolta, hogy tevőlegesen támogatja a harcokat, és feladja a semlegességét. 1956. november 4-én elkobozták a kommunista pártlap, az *Österreichische Volksstimme* aznapi számát, és hazaárulás vádjával pert indítottak az egyik szerkesztője ellen. Nem annyira erőszakosan, mint Párizsban, Londonban és Rómában, de Bécsben is megzavarták a párt rendezvényeit. A helyiségeit is feldúlták. A bécsi rendőrkapitányság levéltára még őriz egy albumot, amely az akkori rendőri beavatkozást dokumentálja. A KPÖ ezeket a tiltakozó akciókat az osztrák fasizmus ismételt megerősödésének bélyegezte.

Magyarországon is tovább folytatódott a történet. Kádár János képe hóhérból és kollaboránsból a jóságos honatya képévé alakult át, aki fürdőnadrágban, a Balatonon pecázva képviselte a „keleti blokk legvidámabb barakkját”. A forradalom emléke viszont tabu maradt. A hallgatást, a felejtést és az elfojtást kis szabadságokkal váltották meg: jobb ellátás, a politikai színvállás kényszerének hiánya, alkalmankénti nyugati utazás (főként persze a disszidált rokonokhoz). Az emlékezés valamiképpen mégis jelen maradt, a családok a legfurcsább helyeken rejtették el a forradalmi napok fénykép- és dokumentumgyűjteményeit: cipődobozokban, lámpaernyők alatt. Még a legkisebb utalás, a – részben szándékolatlan – számisztika is a forradalomra emlékeztet: az 56-os budapesti villamosjárat vagy az agyoncsépeelt rock-dalok, amelyeket kódként értelmeztek akkor is, ha még csak hasonló szándék sem vezette alkotóit, előadóit. A nyolcvanas évektől kezdve a bátor demokratikus ellenzék szamizdat kiadványokban emlékezett 1956-ra. Ez 1988-ig a letartóztatás állandó veszélyével járt.

1990-ben, a rendszerváltás után, Magyarországnak rá kellett jönnie, hogy a történelem feldolgozásának lehetősége demokratikus körülmények között sem egyszerű.

Az időközben törvénybe foglalt alapkonszenzus, mely szerint 1956 forradalom és szabadságharc volt, még messze nem elég ehhez. 1989 előtt a nagyszerű forradalomnak egyetlen, csendben és titokban ápolt, illetve a Kádár-kormányval csendes egyetértésben – gyakran önként – elfojtott története volt. 1989-ben aztán kiderült, hogy ez az egyetlen történet *nem* létezik. Sok ezer 1956 él az emberek szívében és fejében. Nem jött létre valódi társadalmi konszenzus az elbeszélések árnyalataiban, még a részletekben sem.

Mégis ez 1956 magyar története, amelyet egyelőre nem mondtak még el.

Rásky Béla és Peter Eppel a bécsi megnyitón

Az 50. évforduló alkalmával az figyelhető meg, miként fájhat egy esemény a kollektív emlékezetben. Fáj, hogy gyakran olyanok nyilatkoznak 1956-ról Magyarországon, akik évtizedeken át hallgattak, sőt, befektetették a forradalmat. Fáj, hogy ezek az emberek gyakran – de nem mindig – még a bocsánat vagy a megbánás egyszerű szavait sem voltak képesek kimondani. És fáj, hogy ezt a forradalmat, amely éppen a tisztelet, az emberi méltóság és a türelem érdekében lépett fel, időközben gyakorta szélsőjobboldali körök akarják kisajátítani. Mindez árt a forradalom kedvező megítélésének, és sokakat – főként fiatalokat – tesz közömbössé a magyar történelem e kimagasló eseménye iránt. Mindenekelőtt az fáj, hogy az 1990 utáni magyar nyilvánosságnak hirtelen azzal is szembe kellett néznie: milyen gyorsan lemondott 1956 értékeiről a kádári konszolidáció idején. Ára, a már említett kis szabadságok – a demokráciából visszatekintve – hirtelen oly nevelésnek tűnnek.

Az osztrákok történetében 1956 annak emléke, miként fogadta Ausztria készségesen, tárt karokkal és fenntartások nélkül a magyar menekülteket. Ez a fordulat két, máig tartó nagy párbeszéd kiindulópontja maradt. Azoknak az osztrákoknak, akik ma a köztársaság korlátozottabb menekültpolitikáját támogatnák, 1956 novembere világossá teszi, hogy Ausztria szélsőséges helyzetben nagyon is készen mutatkozott arra, hogy az önfeláldozásig menően segítsen „az igazi politikai menekültnak, az igazi segítőkérőknek”. Az ország többi polgára, akik az oszt-

rak menekültügyi és integrációs politika liberális kezeléséért szállnak síkra, Ausztria akkori magatartásában – ami pedig az ország a mainál jóval szegényebb és fenyegettebb időszakában ment végbe – azt a pozitív vonást fedezik fel, amelyet a mai köztársaságból hiányolnak. *A viszonylagos szegénység és a konfliktusokkal terhes világpolitikai helyzet dacára Ausztria akkoriban megtehetette, hogy nagyvonalú menekültpolitikát folytasson.* Ebben az összefüggésben válik lényegessé, hogy mindkét érvelésben vezető szerep jut 1956-nak, amely Ausztria történetének része – szinte teljesen függetlenül a politikai meggyőződéstől.

A történetet azonban mindig csak osztrák szemzőből mondják el. Az a hatalmas teljesítmény, amely a magyar menekültek integrációjának háttérben állt, már alig érzékelhető. A csekély kulturális különbség ellenére a menekülteknek ugyanis nyelvi, intézményi és bizonyos mértékig mentalitásbeli váltásokon kellett átesniük. Feltűnő, mennyire intenzíven foglalkoznak a korszak társadalomtudományai a magyarokkal, mint bevándorló csoporttal. Korábban ritkán volt alkalom arra, hogy egy embercsoporton ennyire közvetlenül lehessen tanulmányozni a kulturális és gazdasági váltást.

A második nemzedék beilleszkedésének menetéről vagy akár tapasztalatairól szóló tanulmányok száma elenyésző. Ha ez szóba is jön, szinte sohasem az integráltak nézőpontjából történik. Legjobb esetben kisebb, magyar nyelvű emigráns kiadványok vizsgálják ezt a témát, mint például a traiskircheni tábor evangélikus lelkésze, *Szépfalusi István* az egyik tanulmányában. A többi szerzőnél vagy az 1945 utáni osztrák identitás látásmódja a meghatározó, amely nem ad módot a történet másféle feldolgozására, vagy pedig a demokratikus Magyarország perspektívája, amely az emigránsokat saját történetébe akarja integrálni. *„Magyarország szabadságáért harcolóként”* vagy *„idegenbe szakadt honfitársainkként”*, nem pedig olyan magyarokként emlegetik őket, akik beilleszkedtek egy másik társadalomba.

A kádári Magyarország konszolidálódása a bécsi magyarok számára a rendszerrel való egyfajta kiegyezést, ha nem is konszenzust eredményezett. Az egykori hazában tett első látogatásokat a hatvanas évek elejétől kezdve – amelyeket akkoriban még viszonylag megnehezített a vízumkötelesség is – félelemérzet kísérte, amely lassan aztán alábbhagyott. A magyarok, ha útlevelet kapnak, szintén rendszeresen utaztak Bécsbe, s ajándékként gyakran „azonosság-erősítő” néprajzi tárgyakat hoztak magukkal. Ezek nem ritkán idegenül hatottak az urbánus közegben. Cserébe viszont a nyugati illatszeripar termékeivel tértek haza. Ausztriát már nem a szabad-

ság mentsvárának tekintették, hanem bevásárló-pa-radicsomnak, hatalmas üzletközpontnak.

A már Bécsben született magyar fiatalok felnövekvése erősítette a beilleszkedési folyamatokat, mivel a szülőket is szembesítette az osztrák iskolai oktatással. A második nemzedék már osztrák közegben szocializálódott, és – ez ugyan nem vált általánossá – magyar származását már csak a nevében hordozza. Számukra szüleik hibrid identitása gyakran teher volt, amelytől lehetőleg eltávolodtak. Gyerekkori emlékeiket – eltekintve az otthon használatos másik nyelvtől – kizárólag Bécs határozza meg.

Mindez az 1956-os menekültáradat nagy siker-történetéhez tartozik, de nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy számos egyéni életút nem feltétlenül vagy csak részben esik egybe ezzel. Sokan talán egészen másként mesélték volna el ezt a történetet, de róluk semmit sem tudunk, mivel nem jutnak és nem jutottak szóhoz.

A már jó ideje osztrák állampolgárságú bécsi magyarok a magyarországi rendszerváltás idején váltak teljességgel bécsiekké. Közülük – az osztrák foglalkoztatási és szociális rendszerbe régen beilleszkedett személyek közül – csak kevesen választották a „hazatérést”. A régi haza időközben túl messzivé vált. Ezeket az embereket ma még családi kapcsolatok fűzik Magyarországhoz, talán egy balatoni hétvégi ház vagy a fogorvos – a többi, nem magyar bécsihez hasonlóan. Azáltal azonban, hogy magyarok is maradtak, s a népcsoporttörvény értelmében 1992-ben tősgyökeres kisebbségként ismerték el őket, a mai napig hozzájárulnak Bécs kulturális sokszínűségéhez. *„Ezen a ponton véget ér az egyik történet. Egy másik kezdődik el. Bécsiek lettünk”* – foglalta össze tömören *Sebestyén György* író ezt a jelenséget.

A magyar menekültek bizonyosan sok mindent kaptak Ausztriától, és az erről szóló osztrák álláspont megállja a helyét. Egyszer azonban mégis újra el kell fogalmazni a történetet, hiszen az itt maradt emigránsok, amint tehették – munkájukkal, teljesítményükkel, szorgalmukkal s az Ausztriához való kötődésükkel, lojalitásukkal – viszonyozták az osztrákok áldozatkészségét, segítségét és szolidaritását. Osztrákokká váltak, miközben nem feledkeztek meg magyarságukról sem, sőt továbbadták azt gyermekeiknek is. Éppen ezáltal gazdagították új színnel az osztrák társadalmat, a gazdaságilag mára oly tehető Ausztria kulturális tekintélyét is megnövelve. Közben mindvégig megkapták azt a tiszteletet, amely bizonyosan járt nekik, és jár ma is minden embernek, aki politikai okokból vagy egyszerűen azért, hogy jobban éljen, ebbe az országba költözik.